

Mgr Anna Pifko-Wadowska

AUTOREFERAT

Szanowni Państwo,

dziękuję wszystkim za obecność i towarzyszenie mi w tym wyjątkowym dla mnie wydarzeniu. Chciałabym krótko opowiedzieć o genezie rozprawy *Dante po polsku. Niepublikowane przekłady „Boskiej Komедii” z XIX i początku XX wieku*.

Moje zainteresowanie twórczością Dantego Alighieri sięga właściwie początków mojej nauki języka włoskiego, czyli czasów liceum, kiedy chętnie uczestniczyłam w popularyzatorskich wykładach dra Guida Parisi, ówczesnego przewodniczącego katowickiego oddziału Società Dante Alighieri. Dzięki Towarzystwu już w pierwszym miesiącu studiów w Uniwersytecie Jagiellońskim wyjechałam na trzytygodniowe stypendium do Carla Rossi Academy – International Institute of Italian Studies. Wspominam o tym dlatego, że zwiedzanie Toskanii w towarzystwie profesora Marina Alberta Balducciego recytującego i objaśniającego *Boską Komedię* wywarło na mnie wówczas ogromne wrażenie i w dużym stopniu ukształtowało moje entuzjastyczne nastawienie do dawnej literatury i kultury włoskiej. Zainteresowania te rozwijałam później w czasie studiów w Instytucie Filologii Romańskiej UJ pod okiem wspaniałej kadry profesorskiej, w tym w szczególności na zajęciach prof. Jadwigi Miszalskiej i prof. Marii Maślanki-Soro, którym składam serdeczne podziękowania za dotychczasowe lata „czuwania” nad moim rozwojem naukowym.

Kiedy byłam na III roku studiów licencjackich, prof. Roman Sosnowski, ówczesny dyrektor IFR, zasugerował, że powinnam starać się o Diamentowy Grant. Jak chyba większość studentów na takim etapie, nie miałam jeszcze wtedy jasnej wizji mojej dalszej pracy naukowej, więc chętnie skorzystałam z podpowiedzi prof. Miszalskiej. Tak zrodził się projekt badawczy pt. *Nowe życie rękopiśmiennych przekładów dzieł Dantego Alighieri u progu jego polskiej recepcji*, który znalazł się wśród zwycięskich projektów edycji Diamentowego Grantu z 2015 roku. Celem proponowanych badań było nie tylko opisanie rękopisów, transkrypcja i krytyka zawartych w nich przekładów, ale także próba rekonstrukcji uwarunkowań i kontekstów (historyczno-literackich, społecznych, kulturowych, politycznych) towarzyszących ich powstaniu i dalszym losom oraz próba przybliżenia sylwetek tłumaczy, zgodnie z postulatami przekładoznawstwa zorientowanego kulturowo. Z uśmiechem wspominam teraz fakt, że jedna z recenzentek, która wysoko oceniła cały projekt, wyraziła jednocześnie obawę, że jest on

bardzo złożony i trudno będzie go ukończyć w ciągu zaledwie 4 lat, jak zakładał program Ministerstwa. Wtedy, nie wiedząc jeszcze zupełnie, co mnie czeka, sądziłam, że to ostrzeżenie jest bezzasadne. Czas pokazał jednak, że recenzentka się nie myliła – okres realizacji projektu ostatecznie wydłużył się, z powodów naukowych i osobistych, do ponad 7 lat.

Ważnym punktem w moim rozwoju naukowym były niewątpliwie także studia podyplomowe „Dawna książka, zbiory specjalne i archiwalia” współorganizowane przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UJ i Bibliotekę Jagiellońską, które ukończyłam w 2016 roku. Zajęcia ze specjalistami wyposażyły mnie w wiele praktycznych umiejętności, a odkrywanie trudnodostępnych miejsc i skarbów Jagiellonki okazało się niezwykle ekscytujące i mobilizujące do dalszej pracy.

Pierwszy etap realizacji grantu, poświęcony opracowaniu i edycji *Życia nowego* w przekładzie Atanazego Siekierskiego, był okresem, w którym bardzo dużo się nauczyłam, zwłaszcza jak poruszać się w archiwach i jakie wnioski można wyciągnąć z filologicznej analizy różnych wydań tego samego dzieła, bowiem w przypadku *Życia nowego* podjęłam próbę ustalenia, z jakiego wydania włoskiego korzystał tłumacz. Ten etap zaowocował pracą magisterską, którą obroniłam w 2016 roku i która, po drobnych poprawkach, ukazała się drukiem w 2017 roku w wydawnictwie Collegium Columbinum.

Kolejne etapy projektu, poświęcone różnym niepublikowanym polskim przekładom *Boskiej Komedii*, ostatecznie zaowocowały przedstawioną rozprawą doktorską. Badaniami objęłam dwa tłumaczenia całego poematu – autorstwa Jana Guskiewicza z lat 60. XIX stulecia oraz Stefana Dembińskiego z pierwszych lat XX wieku, a także XIX-wieczne translacje części lub wyjątków z poematu pióra Michała Wiszniewskiego, Stanisława Konopki, Ludwika Kamińskiego, Władysława Chodźkiewicza, Adama Asnyka i Felicjana Faleńskiego, przy czym Kamiński i Faleński zostali włączeni do projektu stosunkowo niedawno, w ubiegłym roku. Badane manuskrypty są przechowywane w różnych polskich bibliotekach: w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz w Ukraińskiej Bibliotece Narodowej w Kijowie, zaś badani tłumacze żyli i pracowali nie tylko na ziemiach polskich, ale także poza jej granicami, m.in. we Włoszech, w Weronie i we Florencji. Realizacja moich badań wiązała się zatem z licznymi wyjazdami krajowymi i zagranicznymi. Najwięcej czasu spędziłam jednak w Bibliotece Jagiellońskiej, w której znalazłam niemal wszystkie źródła potrzebne do opracowania interesujących mnie wątków związanych z polską historią i kulturą oraz z historią języka polskiego, i która – także

dzięki serdeczności pracowników – stała się dla mnie prawie drugim domem, zwłaszcza w ostatnim roku pisania rozprawy.

Z uwagi na rodzaj analizowanego materiału i charakter studiowanych zagadnień, przyjąłam szeroką perspektywę badawczą, próbując wykorzystywać – nie bez trudu i zapewne nie bez potknięć – różnorodne metodologie m.in. przekładoznawstwo kulturowe, w szczególności historię przekładu, mikrohistorię i biografię tłumaczy z elementami socjologii, komparatystykę, kodykologię i tekstologię.

Finalnie rozprawa składa się z trzech części. Pierwsza ma charakter wstępu historyczno-literackiego i dotyczy dynamiki rozwoju popularności Dantego w kulturze włoskiej, europejskiej i polskiej. Druga część ma charakter analityczny i jest poświęcona opracowaniu kolejnych przekładów. Na opis każdego manuskryptu składają się m.in. opis zewnętrzny, elementy kultury rękopisu, uwagi tekstologiczne, biografia tłumacza oraz charakterystyka przekładu, która z założenia miała być możliwie jak najbardziej deskryptywna, choć jestem świadoma, że nie udało mi się zupełnie uniknąć stwierdzeń o charakterze oceniającym i wartościującym. Część trzecia jest krótkim podsumowaniem i próbą wpisania niepublikowanych przekładów w polską serię translatologiczną *Boskiej Komedii*. Rozprawę uzupełnia aneks, który zawiera wstępnie przygotowane do edycji teksty fragmentów badanych przekładów poprzedzone krótkimi notami edytorskimi. Aneks ten, jak sądzę, choć w części pokazuje ogrom pracy, którą musiałam wykonać, by prowadzić dalsze analizy tekstów.

Badanie rękopisów i próba rekonstrukcji biografii tłumaczy były dla mnie pracą tyleż pasjonującą, co żmudną. W takcie wieloletniego i mozolnego szperactwa – bo takim mianem trzeba chyba określić kwerendy poświęcone historii przekładów i tłumaczy – doświadczyłam rozmaitych trudności wynikających m.in. ze słabej dostępności i rozproszenia świadectw historycznych, a także z mojego wciąż relatywnie niewielkiego doświadczenia w tego rodzaju badaniach. Na szczęście moim poszukiwaniom i studiom towarzyszyły też ekscytujące, mniejsze lub większe odkrycia, które utwierdzały mnie w przekonaniu, że ten niemały wysiłek ma sens. Dla przykładu: po wielomiesięcznych i prawie bezowocnych poszukiwaniach materiałów źródłowych do życiorysu Jana Guszkiwicza, kiedy właściwie postanowiłam już skupić się wyłącznie na zarysowaniu kontekstu historycznego i kulturowego, w którym tłumacz ten prawdopodobnie funkcjonował, któregoś dnia, czytając o historii armii austriackiej, niespodziewanie natrafiłam na nazwisko Guszkiwicza. Jeszcze tego samego dnia z pomocą wydawnictwa książki udało mi się nawiązać kontakt z jej autorem, Marcinem Suchackim, który udzielił mi kilku cennych wskazówek do dalszych – i tym razem już owocnych – poszukiwań.

Muszę zresztą powiedzieć, że przedstawiona rozprawa byłaby na pewno uboższa, gdyby nie życzliwe wsparcie pracowników bibliotek i archiwów, w których miałam okazję pracować.

Do moich małych odkryć zaliczyć można zidentyfikowanie kilku nienotowanych przez bibliografie przekładów: prozatorskiego tłumaczenia-parafrazy fragmentu IV pieśni *Piekle* Michała Wiszniewskiego, kilku wersów z XXVIII pieśni *Czyścica* pióra Asnyka oraz aż 16 pieśni poematu w przekładzie Felicjana Faleńskiego. Sprawą większej wagi jest być może fakt, że w rozprawie zawarłam pierwsze, o ile mi wiadomo, opracowanie całościowego przekładu *Piekle* pióra Ludwika Kamińskiego – pracy translatorskiej, która w XX wieku przepadła bez śladu. Kilka lat temu tłumaczenie to „odnalazło się” w zbiorach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za sprawą cyfryzacji i udostępnienia w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej. Ten przykład doskonale obrazuje zresztą, jak ważne dla dalszych badań humanistycznych jest katalogowanie i digitalizowanie zbiorów specjalnych. Źródłem satysfakcji w pracy naukowej były dla mnie także momenty, w których udawało mi się weryfikować i korygować tezy i stwierdzenia przedstawione przez wcześniejszych badaczy danego zagadnienia.

Wierzę, że moje opracowanie niepublikowanych przekładów dzieł Dantego Alighieri przyczyniło się do pogłębienia znajomości polskiej recepcji Florentczyka. Dzięki przyjęciu szerokiej perspektywy badawczej udało mi się pokazać, jak wiele dróg w XIX wieku prowadziło do Dantego i jak różnorodne umysły porywała jego twórczość. W istocie, badani tłumacze stanowią grupę niezwykle różnorodną – mieli różne profesje (byli poetami, profesorami, duchownymi, wojskowymi itd.), tłumaczyli *Boską Komedię* różnych warunkach – przygotowując wykłady akademickie, w koszarach wojskowych z dala od ojczyzny, na emeryturze w słonecznej Florencji itd., co miało znaczenie dla sposobu, w jaki odczytywali i przekładali poemat.

Na koniec chciałabym dodać, że jestem przekonana, że dzięki postępującej cyfryzacji bibliografii, zbiorów rękopiśmiennych i archiwaliów w przyszłości temat XIX-wiecznej recepcji Dantego w polskiej kulturze uda się pogłębić i uzupełnić. Kto wie, być może światło dzienne ujrzą kolejne nieznane dzisiaj niepublikowane przekłady *Boskiej Komedii*.